

ZIVLJENJE IN SVET

TEDENSKA REVIJA

ŠTEV. 4

KNJIGA 24

(LETO XII)

V LJUBLJANI, 25. JULIA 1938

Vilinska igralca ERICITA HORNEN

PET BILIJONOV LET

VRTOGLAVE ŠTEVILKE O STAROSTI SVETA

Zaporednost dogodkov, ki je v samoveličju imenujemo »sve-tovno zgodovino«, ne obsega niti polnih deset tisočletij. Sumerijske plošče zakonov so mlajše, najstare arheološke najdbe se približujejo tej starosti.

Deset tisoč let je v zgodovini človeštva sicer dosti, toda malo nasproti zgodovini zemlje in vesoljstva. Nekoliko bolje se sliši »tri sto tisoč let«, ali »milijon let«, kolikor je poteklo po dveh teorijah od tiste dobe, ko je človek ostavil svojo živalsko obleko ter »ustvaril« nov razred: človeški. A kaj je to proti 150 milijonom let, ki so po švedskem učenjaku Holledallu in po ameriškem znanstveniku Barellu potekla od časa, ko so ogromni, danes že vsi izumrli zavri dosegli višek svojega razvoja? In v tistem času je poteklo že vsaj prvih 150 milijonov let od dobe pragozdov, ki so dali naš črni premog, od dobe trookih stegozavrov in meter dolgih kačjih pastirjev.

Tako prihajamo polagoma čedalje bolj v sivo davnino. Posamezni milijoni let, ki so vendar tolikšen čas, da si jih prav za prav niti predstavljati ne moremo, izginjajo, štejejo samo še sto milijoni in milijarde let. Šest do sedem sto milijonov je prešlo bržkone od one-ga časa, ko so viharji divjali nad algonkiškimi pramorji, ki so skrivala v svojih globinah najbrže prva enostanična bitja. Od tega je že cela večnost, a še vedno ne tako dolga, da bi ne postala dovolj majhna proti poltretji milijardi let, odkar se je storila zemeljska skorja. Po odkritju radioaktivnosti je znanost lahko po količini v rudninah vsebovanih razkrojnih proizvodov urana izračunala tudi takšne dobe. Po tej metodi je znanost nadalje doznala, da imajo tudi meteoriti, ki padajo iz vesoljstva na našo zemljo, približno isto starost — znamenje, da so drobci razdejanih, nekoč naši zemlji podobnih svetov.

Zemlja je torej po današnjih hipotezah stara dve in pol milijarde let. Častitljiva starost — a vendar kako mlada in sveža je še v primeri s svojim soncem, ki ji daje svetlobo ter omogoča vse življenje na njej! Kako dolgo že žari to ogromno nebesno telo, kate-rega ponosni otroci smo vsi? Skrbna

opazovanja so dognala, da je gibalna energija v vesoljstvu, med zvezdami stalnicami, kakršno je tudi naše sonce, povsod enaka. To se pravi: masivne zvezde se gibljejo počasneje, lažje pa hitreje. Isti pojav kakor v svetovju najmanjšega, kjer so težji molekuli prav tako počasnejši, lažji pa gibčnejši. To prihaja od njihovega neprestanega medsebojnega zadevanja, od medsebojnega vplivanja na medsebojna gibanja. Ti medsebojni vplivi so delovali tudi v velikem vesoljstvu, da so ustvarili sedanje stanje, enakost gibalne energije. Doba, ki je bila potrebna, da se ustvari to stanje, pa se da izračunati: znašala je kakih pet bilijonov let. Tolikšna je torej približna starost zvezd (in tudi našega sonca). To je tako nepopisno dolga doba, da je vsak poskus za njeno ponazoritev brezuspešen. Ali si morete kaj predstavljati, če povemo, da je sonce 2000krat starejše nego vse življenje naše premečnice od njenega začetka do današnjega dne?

To pa še ni najdaljši čas, ki se da ugotoviti za življenje vesoljnosti! Angleški učenjak Jean je izračunal, da so neke pramegle v vesoljstvu stare najmanj 200 bilijonov let. Njegov znanstveni tekmeec Eddington pa misli, da so neki svetovni sestavi najmanj dvakrat starejši. —us.

NAJSTAREŠE ČLOVEŠKE KULTURE V INDIJI?

Raziskovalec Azije prof. dr. H. de Terra je v Indiji odkril kulture iz stare kamene dobe, ki so nedvomno med najstarejšimi na zemlji.

Profesor de Terra je prepotoval predvsem v ledeni dobi zaledenelo ozemlje kašmirske kotline in visoko planoto Potan kakor tudi ne zaledenelo ozemlje v Birmi, kjer je mogel ugotoviti štiri zaledenitve Himalaje. V severno zapadni Indiji je našel v plasteh druge medledene dobe obdelane nabijalnike iz kremenca, ki spadata med najstareše človeško orodje. V Birmi se mu je posrečilo odkriti novo središče kulture nabijalnikov iz zgodnje stare kamene dobe. Orodje je iz okremenelega lesa. Kamenito orodje teh zgodnjih človeških kultur ni prav nič podobno orodju prve stare kamene dobe v Evropi. V gornjih naplavinah ledene dobe v Indiji najdeno orodje pa je podobno oblikam orodja, najdenega v Zapadni Evropi, čeprav v himalajskem pogorju niso rabili kresilnega kamna. mp

VREMENSKA NAPOVED ZA CELE LETNE ČASE

Sele konec preteklega stoletja so začeli vremenoslovci premišljevali, kako bi se dalo na podlagi nekih izkušenj v poteku vremena na znanstveni podlagi zgraditi napoved vremena za daljšo dobo. Dunajski geograf Brückner je predelal prav obsežno gradivo, ki se je nanašalo na premikanje ledenikov in spremembe vodnega stanja pri nekaterih večjih jezerih. Na podlagi teh preiskav in primerjav je ugotovil, da je Evropa podvržena 35 letni klimski periodi. Seveda je to samo neki popreček, ki dopušča raztegnitve in omejitve.

S to Brücknerjevo periodo so se pečali v zadnjih letih vsi vremenoslovci sveta. Prav posebno zanimiva dela je dovršil v tem pogledu dunajski vremenoslovec Myrbach, ki je razdelil Brücknerjevo periodo v sedem vremenskih petletk, katerih vsako je posebej opisal. Po njegovih trditvah pade petletka od 1936 do 1940 v dobo močnega naraščanja padavin v Evropi. Zares so tudi drugi vremenarji označili leto pred začetkom te periode, leto 1935 za kritično, ki je bilo za prehod med izrecno suho petletko (1931 — 1935) in bodočo mokro petletko.

V zadnjem desetletju vedno bolj prodira mnenje, da imajo te klimske periode vzporeden potek z delovanjem sonca. Že dolgo vemo, da si sledijo periode močnejših ali slabejših sončnih peg v poprečnem razdobju 11 in $\frac{1}{2}$ let. Iz statističnih podatkov so dognali, da je navadno pri vsaki tretji periodi sončnih peg posebno izrazit maksimum nad poprečjem in so tako pričeli soditi, da znači Brücknerjeva klimska perioda trikratno periodo sončnih peg. V skladu s tem so skušali vremenarji nekoliko skrajšati od Brücknerja na 35 let preračunano klimsko periodo in jo tako spraviti v sklad s spremembami na soncu.

Danes vemo, da izžarevajo sončne pege in v bližini njih nastajajoče protuberance električne žarke, ki dosežejo tudi zemeljsko ozračje. Pri tvorbi oblakov pa imajo, kakor si to pač danes predstavljamo, veliko vlogo zračni ioni, katerih nastanek je v ozki zvezi z ultravijoličastimi in električ-

nimi izžarevanji sonca. Če se torej ta izžarevanja jačajo in slabijo po delovanju sonca, potemtako kaj lahko vplivajo na temeljni značaj vremena in na spremembe klime. V letih s posebno obilnimi sončnimi pegami se radi pojavljajo v vremenu ekstremi: obilne padavine v hladnem poletju, vmes pa vročinske periode s hudimi sušami, pozimi pa nastopajo periode obilnega in toplega dežja, ki se menjavajo s hudo mrzlimi in suhimi razdobji.

Nekaj primerov iz dolgoletnih opazovanj nam to natančneje pove. Pred šestimi periodami sončnih peg v letu 1870, je bila sončna površina prav hudo razburkana. Vremenarji so zabeležili deloma prav vroče in suho poletje in posebno mrzlo zimo. Prav tako je bilo v letu 1917 in v naslednji periodi 1928. leta, ko je po prav vročem poletju nastopila v januarju 1929 strahotna zima, ki je trajala skoraj tri mesece in je zmrznila zemlja pod snegom nad en meter, kjer pa snega ni bilo tudi poldrugi meter globoko.

Po poprečju sedanje periode bi moral nastopiti višek sončnih peg v letu 1939. Nenavadno povečanje peg pa je napotilo znanstvenike do tega, da ne verjamejo da bi se sonce tudi sedaj držalo svoje norme. Vse kaže, da bo najbrže že prihodnje zimsko polletje doseglo višek. Saj so dosegle poprečne številke v zadnjih mesecih že višino, ki komaj za malenkost zaostaja za maksimumom v letu 1870. Videli smo tudi, da je bilo letošnje poletje v primerjavi s poletji leta 1935., 1936. in 1937. zanimivo zaradi izrednih vročinskih valov. Če smemo iz teh in sličnih izkustev sklepati na prihodnji letni čas, bi bili nemara upravičeni trditi, da bo letošnja zima neobičajno mrzla. Na vsak način lahko računamo s precejšnjo verjetnostjo na to možnost.

Ni pa opazovanje sončnih peg edino merilo za napoved vremena za cele letne čase. Sedaj raziskujejo, če ni nemara zemlja sama kriva za velike izpremembe vremena. Astronomska opazovanja so dognala, da zemeljska os nima svoje stalne lege, temveč se le-ta izpreminja. Opazovanja so tudi dognala, da so spremembe tečajev podvržena neki letni periodi, iz česar na-

stanejo tudi izpremembe lednih razmer. Takšna perioda traja po šest let. Po teh računih bi morala biti že lanska zima med mrzlimi in res sta bila januar in februar v severni Evropi nenavadno mrzla.

Iz teh izvajanj vidimo, da se znanost trudi, kako bi mogla rešiti težavno

vprašanje vremena na daljšo dobo. Ker ni to le vprašanje, ki bi zadostovalo nekaj učenjakov, temveč bi bila njegova ugodna rešitev velike gospodarske važnosti, je prav verjetno, da bodo še nadalje posvečali vso pozornost ugodni rešitvi te zamotane zadeve. —kč

IZ KOČEVJA PROTI JUGU

ANTON DEBELJAK

Par tovarišev se je skujalo, češ da jih več ne mika vožnja s samodrčem in da krenejo rajši po apostolsko peš, akoprav ne pridejo tako daleč kot mi. Takisto so torej strigli zrak s škarjami svojih nog, medtem ko smo mi, ojačeni s prisotnostjo kočevskega prijatelja, sedli na prašnikar, ki nas je odvedel skozi Dolgo vas in Livold mimo Fridrihštajna. Ta je na zemljevidu Slov. matice označen tudi kot Na Stojni. Ime je skušal udomačiti prof. F. Seidl. Kočevščine ne znam dosti več ko nič, a zdi se mi, da ta Stojna ni nič drugega nego potvorjen kočevski Stein, kamen. Zato bo treba kar ostati pri zgodovinskem nazivu grada, ki nam kliče v spomin Celjske grofe.

Ob 9.35 je naš »Tomo Milov« prihrumel do Štalcarjev, kjer smo se izkrcali na ravni cesti med maloštevilnimi hišami. Klasično naobraženi naš Duce je — da nas obvaruje hujše nezgode — bogovom žrtvoval svoj dežnik, ki se je odpeljal na letovišče proti Sušaku. Mi pa smo vzeli pot pod noge in zapeli koračnico:

Cigareta Ibar,
Odišlo Tivar
I cipele Bata —
Tri bogata brata...

Kje naj zavijemo s ceste proti Rogatemu vrhu? Tedaj zapazimo, da se v koruzi nekaj giblje. To bo opoldanica, večča ali vila, ki ob tem času otroke pobira.

»To dule boste sli,« nas pouči rusalka Ravijojla z mazursko ali slekarsko izreko (č, š, ž izgubijo svoje rožičke, ker jim jih ne dovoli nositi Rogati vrh).

Med njivami jo uberemo na vzhod. Vsa pokrajina sije, se sveti, se blesti, žari. Poslavlajoče se poletno sonce siplje svoje razkošje za slovo na nas. Zato bi človek menil, da je češki izraz

za september »září« od »zářítie«, žariti, a ni tako. Pač pa od »řítie«, rjuti in »říje«, rukanje jelenov, prav tako tudi »říjen« vinotok ali oktober. Enako omahovanje opazamo pri slovenskem kozoprsku.

Gredeč mimo leske, se ne morem ubraniti, da ne bi obiral sladkega sadježa. Mar nismo v mojem rojstnem kraju govorili ravno za ta čas: O mali maši so orehi (lešniki) naši?

Če Bovčanka ni lepa,
pa aržet je lep,
je povhen kokovec
in lešnikov vmes...

pojó na Tolminskem, imenujoč kokovce ali kokoce oružene orehe.

Med hojo nam je kar vroče. Seveda ne tako kakor onemu potniku, ki je avgusta 1837 v Avignonu stopil v cerkev Saint-Agricol, se do nagega slekel in légal v velikí kropilnik. V njem se je vedel ko raca. Pobožne ženice si niso upale ven mimo njega. — No, mi bi se tudi radi kolpali ali kopali, toda Kolpa je malo predaleč.

Prispeli smo do cerkvice s pokopališčem. Z nagrobnikov sem si prepisal imeni: Stonitsch in Schemitz. Dva pomemčenca. Vso minljivost človeškega obstanka nam kliče na um ta napis: Wanderer, bleib stehen und bete für mich. Bald kommt ein anderer und betet für dich (Popotnik, postoj in móli za me. Drug pride takoj in pomoli za te). Po grobeh je polno kopin ali robidnic: obiram jih in si z njimi žejo gasim. Pri tem se spominjam fantastične novele, ki sem jo za urednikov koš ponašil iz italijanščine: grozljiv vpliv, ki ga ima na pivce vino s pokopališča. Domačin nam pripoveduje, da je bližnja vas Rogati hrib kočevska: od 42 hiš je le 6 slovenskih. Včasih so tod gojili trto, zdaj so jo opustili. Volkovi so bili vaščanom pogostni gostja.

Selo je videti kaj ubožno, od sveta in Boga pozabljeno.

Kozje stezé držijo navkreber. Bolgarski slikar P. Francalijski imenuje tako vzpetino: vadídušnik (klanec, ki sapo jemlje) ali pa: derimagáre (pod njim oderi osla in odnesi vsaj kožo s seboj, kajti žival ne preleže strmine). Za tiste, ki ne poznajo nahuhe, stvar ni tako resna.

Sčasoma postane krivulja položnejša. Včasih je bil tod vinski breg, »vajn-gorten«, kakor je rekel oné, zdaj pa smučemo po rebri maline, obiramo drenulje, katerih trde koščice zna prekljuvati kvečjemu kak dlesk. Njegovo ime kar samo po sebi razodeva, kako odpre najtršo koščico. Njegov napor pa se javlja v njegovem latinskem nazivu: coccothraustes coccothraustes coccothraustes. Trikrat moraš reči isto besedo, potem šele se oglasi lešnikar ali glavač, drugače rečeno: dlesk. Med ljudmi najdeš seveda podvojenca kot Franc Franc, Janko Janko, doktor Doktor, po katerem živi v Dalmaciji potomec Doktoríć; v Pragi poznajo knjigarno Taussig & Taussig, drugod podobne čuke, toda potrojenca ne.

Kdo neki je izgubil po kolovozu hruške drobnice, ki se mi zde dokaj dobre in bi z njimi lahko šel polhe lovit. Vendar danes je to razvedrilo prepo-

vedano, ker spada polh med divjačino, dostopno le zakupnikom lova.

Pot je že po ravnem in kmalu prevaga navzdol. Lepo se da korakati, zlasti če brundaš poleg koračnico:

Enkrat jaz pa moja Urška
šla na Bledu sva h Petran'.
Jedla je ko mula turška,
skoraj me biló je sram:
trikrat guljaš, štirkokrat vampe,
tri klobase pa en sir.
Rekla je: »Oh, to mi pašle!
Mislil sem, da bo zdaj mir.
Potlej pa: »Preljubi Fricelj,
brž naroči meni šnicelj
in še liter vina gor,
da vse to poplaknem dol...«

Nad polovico tovarišev nam je ušlo naprej, ko smo se nekateri zanimali za kočevsko naravo in njen obrodek. Izobražena pač karakterizira dandanes razdražljiv nemir: le brž! le brž! Kdo še verjame Horatijevim verzom: *Beatus ille qui procul negotiis...* blagor mu, kdor daleč od kupčij... Dr. George W. Calver iz Washingtona je lani v avgustu svaril pred »boleznijo razumništva«. Na kliniki v Rochesteru so dognali srčno sklerozo v odstotkih: kmetje 2,5 — delavci 2,6 — duhovniki in odvetniki 4,6 — bankirji 5,3 — zdravniki 10,7. Profesor sodi bržkone pred zdravnike.

„HONI SOIT QUI MAL Y PENSE“

Svatovsko okrašení Pariz je pretekla dni sprejemal in častil angleško kraljevsko dvojico, ki je prvíkrat in v važnih časih ofielno posetila metropolo ob Seinel.

Francozom pa, ki ljubijo in poznajo svoj jezik, kljub navdušenju kar ni šlo v glavo, da se na tolikih angleških grbih, ki dičijo javna poslopja, ter na raznih emblemih in napisih v počaščenje zavezniškega kralja in njegove gospe povsod šopiri in šcepiri grda slovniška napaka: saj se pravilno francoski honni (osramočen) piše vendar z obema n in ne z enim samim!

Toliko je bilo te dni povpraševanj in prerekanj, da so vsi pariški dnevnikarji morali potolažiti svoje bralce in jim mirno razložiti, da je ta napaka, ki je zdaj iz gostoljubne vpljudnosti ne kaže več popravljati, stara že skoraj 600 let.

Leta 1348. je namreč takratni angleški kralj Edvard III. pri neki svečani zabavi plesal z lepo grofíco Sallsbury, ki je med rajanjem izgubila podvezo. Kralj se je takoj sklonil in ji jo pobral, opazil pa je, da se mu dvorjaniki dvomljivo smehljajo. Visoki kavalir pa je bil odrezav in energičen.

Obrnil se je brž k povabljenim gostom in jim v tedaj običajni dvorski francoščini mirno dejal: »Honnei soit qui mal y pense!« (Sram naj ga bo, kdor pri tem kaj slabega misli!) Vsi, ki se ji — namreč podvezi — nocoj posmehujete, boste že jutri ponosni in srečni, če jo boste smeli nositi!

Takoj naslednji dan je Edvard III. res ustanovil »red podveze«, ki ga še danes s ponosom poleg kralja in kraljice more nositi samo 23 vitezov. Medaljer pa, ki je ta visoki red izdelal, se je žal zmotil in ugraviral honni samo z enim n, kar je ostalo do danes.

»Red podveze« je poleg »reda zlate rune«, ki krasí ovratnik 31 odlikovancev, najredkejšje odlikovanje sveta. pk

V K L E N J E N E R O K E

JOZE KRIVEC

1

Brž, skleni že nekaj, ne bulji samo v tla, kakor bi čakal usmiljenja iz zemlje!« je rekla Tuškovka hlapcu Štefanu, ko je šla od svinjakov mimo hleva.

Štefan je malo privzdignil glavo in zapičil svoje črne oči v njen hrbet. Mislil je, da se bo še okrenila, pa je že izginila za vežnimi vrati. S podvojenjo silo je drgnil medene ploščice na konjskem hamotu, da bi se svetile. Kar tjavendan je robato zaklel:

»Preklete delo!«

Vrgel je razdrapano cunjo od se ter potegnil po umazanih in skuštranih lasih z mastno roko, da je kar zdrknila skozi. Zravnal je hrbet in udaril z glavo ob podboje, da je zamolklo zabobnelo.

»Vraga, da bi ne bil videl nikoli tistih suhih kur! Zdaj me bodo še gonili zaradi tega orožniki kakor morilca. Preklete, zakaj sem moral pasti prav jaz v to stvar?«

Še enkrat je tresnil z glavo ob trdi les, kakor bi hotel kaznovati samega sebe. Srce se mu je krčilo od silnega gneva, v prsah ga je tiščalo, da bi kar bruhnil, če bi mogel.

»Da, nekaj bo treba ukreniti!« je sklenil in vstal.

Obesil je počasi hamot na klin pod kapom. Stopil je po dvorišču z rokami v žepih in gledal čez vrt na polje. Večer je legal počasi nad zrele njive žita in njegov vonj je prinašala sapica zgodnjega julijskega večera prav do njega. Le včas se je zateglo čulo s polja pedpedikanje prepelice in v travi se je tu pa tam zaiskrila svetla kresnica.

Štefan je vdihaval vonj zorečega žita in zdelo se mu je, da ga vse to zastruplja. Spomnil se je na dom, na katerega pada prav v tem trenutku koprena mraka, na mater, ki morda zre na njivo, na kateri ji zori žito. Mogoče prosi, da bi ji ga dal Bog spraviti na varno, da bi imela vsaj kruh. Kdo ve, če ne misli tudi nanj. Saj ima samo dva otroka: Frančko, ki ji pomaga doma in njega, ki ga je dala za hlapca, ker ga doma ne rabi. Oče je že pred leti umrl, pa saj lahko to krpo zemlje opravljata s Frančko sami.

»Torej, kaj misliš?« ga je prekinila

v teh mislih gospodinja.

»Hml!« je pogrknil. Potem je dejal sam pri sebi: »Saj bi tudi sam rad vedel, kaj prav za prav mislim!«

Gospodinji je po daljšem oklevanju odgovoril: »Dosti mislim, pa ne pridem do pravega konca. Tako sem ubit od košnje, da niti misliti ne morem pošteno.«

»Nekaj le stori, da ne bom imela te sramote še jaz, kakor da bi bil pri nas stradal. Če si lahko sam kradel kure in jih prodajal, boš lahko tudi sam stuhtal, kaj boš zdaj počel. Pri nas ne boš mogel več ostati, ker tatu nima nihče rad pri hiši.«

Štefana je zbolelo, hujše kot če bi dobil klofota. Dejala mu je tat. »Kaj pa so potem drugi, ki kradejo velike stvari?« je mrmral.

»No?« je silila vanj.

»Dobro, če je že tako! Bom pa šel še nocoj domov. Delal sem vam menda vedno dobro, kaj! Zaslужil sem si gotovo vse, kar sem dobil.«

»Le, da bo stvar rešena! Bolje bo zate in za nas! Vsaj sramote ne bo,« je dejala.

Ko je odšla, se je že kesal svojega sklepa. Zdaj naj gre domov? Kaj mu bo vendar rekla mati?

Pozno v noč, ko je rezala svojo pot preko neba že luna in se rečala na zemljo, je Štefan pohajkoval po vratnikih med zrelim žitom. Zavitek s čevlji in staro obleko je vrtel v roki, v njem pa je venomer vrtala ista misel: »Ali naj grem domov, ali ne? Kam naj se obrnem?«

»Ne! Domov ne pojdem! Uboga mati ne sme ničesar zvedeti! Padel sem, pa se bo že vse pozabilo. Dokler se ljudje s svojimi jeziki ne vnesejo, bo že kako. Samo materi pred oči ne smem s to sramoto. — Preklete kure! Hudičevi prsti, ki ste segli po njih!«

Pri teh besedah se je do krvavega vgriznil v prste desne roke, da je pogledala topla kri skozi kožo. Sprva so kapljice ostale na prstih, potem so se večale, dokler niso zdrsnile na zemljo. Povesil je roko v onemogli jezi in taval med njivami. Rosa hladne julijske noči je legala na polje.

2

Dva dni potem sta Štefanova mati in Frančka vstali zelo zgodaj. Hladno ju

tro se je bočilo v nebo in po vasi je bilo še vse tiho, ko sta odprli vežna vrata. Malo sta zakurila, da je zavrela ržena kava. Dosti časa nista imeli, ker se jima je mudilo na žetev. Rž je bila zrela in opoldne je nista hoteli žeti, ker je takrat pripekalo sonce, da so ob najmanjšem treslaju letela klena zrna na zemljo.

»Danes bo pa žgalo,« je dejala mati, ko sta že šli po vratniku med njivami. Pod pazduho je tiščala dva srpa. V drugi roki pa je nesla vodir s kamnom in malo okisane vode, da bosta brusili srpe. Frančka je stopala za njo in vlekla ročko vode, da bi ne trpeli žeje.

Tedaj je vzplaval nad obzorje sonce in po travi se je mahoma zasvetilo na milijone svetlih, rosnih biserov.

Mati se je pokrižala, zamrmrala prošnjo Bogu in zamahnila s srpom. Ostrina je rezala slamo, ki se je z zrelim klasjem na vrhu pripognila na sosednje, še stoječe bilke. Potem je še nekajkrat zamahnila, pobrala že prislono plast slame in jo zavila v snop. Na kolenu ga je stisnila in tesneje zvezala. Klasje je bilo težko, slama še vlažna, zato se je dalo lepo žeti, še lepše vezati.

Pripogibali sta telesi in mahali, da se je le včasih pokazala iznad žitnega morja glava z nazaj zavezano ruto. Sonce se je dvigalo, vročina je naraščala.

»Ne morem več, sleči se moram!« je dejala Frančka in potegnila jopo s sebe.

Tudi mati se je malo zavnala in se ozrla okrog. Na večjih njivah so že bili ljudje. Tam, kjer so imeli več, so moški žito kosili in ženske samo pobirale.

»To bova poželi, potem bi pa prenehali, jaz sem že tako lačna!« je malo pred poldnevom potožila Frančka.

»Malo še potrpi! Saj jaz prav tako nisem sita. Kdo bi pa zapustil kar sredi dopoldneva njivo, se nama bi vendar sosedje smejali,« je odgovorila mati in se zavnala.

Po potnem obrazu se je obrisala s prašnim predpasnikom. Stopila je k razgonu in potegnila iz ročke nekaj požirkov mlačne vode.

Ko je nabrusila in hotela žeti naprej, je zagledala postavi dveh orožnikov, ki sta se vlekli na drugi strani sosedove njive. Za trenutek je onemela, kakor bi hotela razločneje pogledati, potem pa je tiho dejala:

»Glej, Frančka, po koga le gredo?

Še po polju se vlačijo, da vznemirjajo ljudje!«

»Kako se bliskajo bajonetil! Kakor bi bili iz steklal! Mogoče hodijo kar tako!« je odvrnila Frančka.

Gledali sta nekaj časa preko žita, potem pa sta opazili, da sta zavila po njivi proti njima.

»Za božjo voljo! K nama gredo. Jezus! Jezus nama pomagaj!« je tarnala mati.

»Ne tulite zdaj kot bi vam gorela hiša. Bosta že kaj vprašala,« jo je mirila Frančka.

Da bi ne stali in ne pokazali tako še večjega nemira, sta pripognili spet hrbte in želi. Mati je vsak trenutek prigledovala pod pazduho ali pod predpasnikom proti kraju, odkoder sta prihajala orožnika. Na obe je legla neka mučna vznemirjenost. Mati se je kar tresla od napetega pričakovanja.

»Dober dan, mati!« je pozdravil zdajci orožnik.

Obe sta se zavnali. Nobena ni odgovorila.

»Saj ste vi mati Štefana Pišca, ne?« je vprašal in izvlekel iz torbe malo beležnico.

»Sem!« je odvrnila. Frančka je povesila pogled, ker jo je drugi orožnik neprestano motril in ji ponujal besede, pa jih ni slišala. Poslušala je, kaj je oni spraševal mater.

»Torej služi vaš sin še zdaj pri Tušku?« je nadaljeval.

»Da, žel! Saj doma ga ni!« Malo se je mati že ohrabrila, le glas se ji je zelo tresel.

»Pa ga te dni ni bilo nič domov? V službi je namreč dejal, da gre domov. Mogoče se kje doma skrival?«

»Ne, tega ne vem!«

Pri teh besedah je naglo povesila oči, kakor bi jo kdo udaril po glavi.

»Resnico povejte! Mogoče lažete?« je dejal strogo orožnik in pisal nekaj v beležnico.

»Kaj bi lagala? Nisem ga videla! Resnica!« V srcu pa se ji je trgalo, da jo je bolelo na vseh koncih. Čemu jo sploh sprašuje te stvari! Na koncu pa ji še reče, da laže. Oči so se ji globoko vgreznile. Napela je sleherno mišico na svojem telesu. Pogumna je bila, le moči je imela premalo, da bi se zagnala proti orožniku, in mu za to žalitev prisolila mastno za uho. Kako ji more reči kaj takega?

»Kaj se je vendar zgodilo?« je v tej jezi spravila iz sebe.

»Drugi orožnik pa je hotel zgrabiti Frančko za roko in jo ščipati v boke, pa je dekle skočilo nazaj in ga nahrušilo: »Pustite me! Povejte rajši, zakaj hodite nad najul Kaj more vendar biti?«

»Ah, nič hudega! Samo tako sva vprašala zaradi Stefana. Poslali so naju.«

»Pa res ne lažete?« je še enkrat vprašal orožnik mater. »Ga res ni doma?«

»Nisem ga videla. Ali vendar mi povejte, čemu ga iščete doma? Saj služi. Kaj se je zgodilo?«

Zalostna je stala pred njim, vsa majhna, dobra mati, ki hoče prositi za svojega otroka. Drhtela je in slutila, da se je nekaj zgodilo, čeprav iz teh dveh mož ni mogla ničesar spraviti. Dušilo jo je vse to, da bi zakričala na vso moč: Kaj se je vendar zgodilo! Zakaj iščete mojega sina? Pa se je ob-

vladala, ko so ji oči splavale na ostre in svetle bajonete na puškah. Ko jih je gledala, kako se svetijo, so ji stopile pred oči vse grozote vojne, kakor jih je pripovedoval njen pokojni mož. Točno je vedela, kako bi se zarila svetla ostrina v telo in ga razparala.

»To mora biti grozna smrt!« je dejala glasno, da sta se orožnika spogledala.

Frančka je priskočila in videla solzo, ki se je potočila materi iz očesa.

Mati pa je strmela kvišku, sklenila na prsih roki in molčala.

»Ne, ne belite si zaradi tega glave! Le vprašati sva morala, če je Stefan doma. Poslali so naju. Saj ni nič!« je dejal orožnik in spravil beležnico v torbo. »Zbogom, mati!« sta se poslovila.

Frančka in mati sta strmeli za njima in nista zinili ničesar. Sonce je peklo, a v njima je žgal še hujši ogenj.

M L J E T - J E Z E R O

EDEN NAJLEPSIH KOTICKOV NAŠEGA PRIMORJA

Inž. J. RUSTIA

N A D A L J E V A N J E

Mljet je bil do 12. stoletja kronska last poedinih vladarjev. Kot taki so zahumski knezi leta 1151 darovali otok Benediktincem.⁵ Tem, pozneje pa dubrovniškim jezuitom je ostala — po uspešnih pridobitvah dubrovniškega senata, po odprodaji in zakupodaji obsežnih zemljišč — le gornja četrtina otoka vse do 19. stoletja v polni lasti. Ta del otoka je prevzela država leta 1872 — prvotno avstrijsko finančno, kasneje poljedelsko ministrstvo — v upravo za dalmat. študijski fond — a po preobratu naše ministrstvo za šume in rude za državni budget. Žal, da je ta posest preluknjana s 26 enklavami, ki so last Govedjarcev, nastanjenih v najsevernejši vasi Govedjari z odlomki Polače in Soline. Ti so bili preje koloni redovnikov, kasneje pa države in so po dolgih letih s prošnjami in deputacijami, ki so segale vse do Dunaja, dosegli l. 1889 cenen odkup vseh poljskih, in dolcih ležečih zemljišč, ki so jih že skoraj sto let obdelovali, s primernim krogom gozda in pašnimi pravicami za določeno število koz in ovac v drž. gozdu.

⁵ Dr. Gušić, RRPi.

Na severnovzhodnem delu drž. posesti se je Jadransko morje globoko zajedlo v masiv otoka in ustvarilo dve jezери: »Veliko jezero« in »Malo jezero«. Prvo je zvezano po 2 m širokem kanalu z morjem. Ker je pritok in odtok vode — v zvezi s plimo in oseko — tu precej močan (ribjo mrežo kaj kmalu raztrga) je pred mnogo leti tekel tu primitiven mlin. V severnem delu velikega jezera se vzdiguje iz morja mali, komaj 1 ha obsežni otoček, na katerem stoji starodavno samostansko poslopje in cerkev sv. Marije Jezerske. Če prispe potnik iz Polače, malega naselja štirih hiš⁶ ob sev. vzh. strani otoka po komaj 2 km dolgi, a kameniti poti do pristanišča v malem zalivu Velikega jezera, se mu nudi izpod starih upognjenih borovcev prelesten razgled na otočič in samostan s temno zeleno okolico, ki zasluzi po pravici označbo v nadpisu tega članka.

Tja v 12. stoletje sega zgodovina samostana, ki je bil skozi stoletja sedež

⁶ Tu stoji prastara razvalina rimske palače, ki so jo — na žalost — prvi naseljniki pred 100 leti delno uporabljali za pridobitve gradbenega materiala, pa tudi za hišo,

Vhod v pristanišče POLAČKI

benediktincev, pozneje jezuitov in začnjih 66 let šumske uprave odnosno šumosebja.

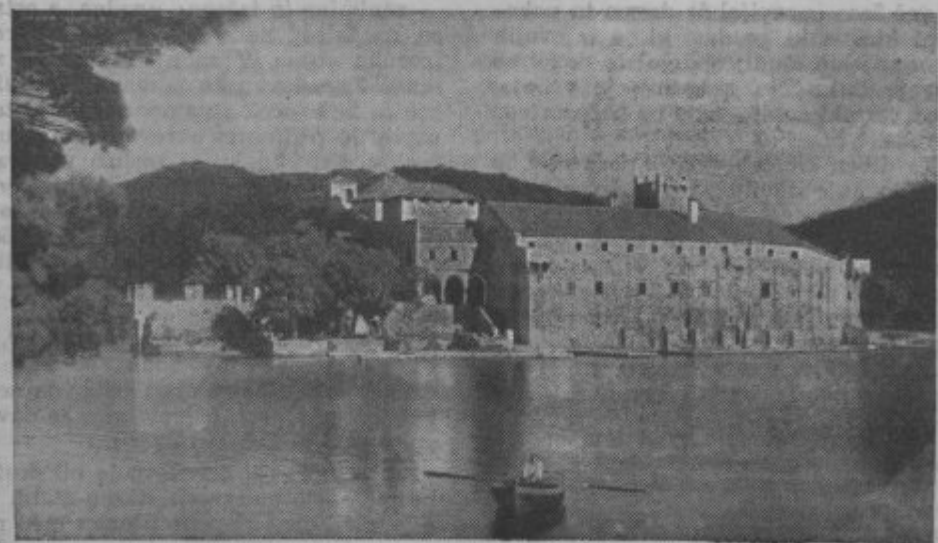
Poslopje ima, poleg cerkve v visokem pritličju, lep vrt, veliko cisterno in nekaj gospodarskih prostorov, v prvem nadstropju pa številne sobe in celice ter na vzhodni strani dolgo teraso z lepim razgledom na jezero in s starimi borovci in zimzelenim grmovjem okrašeno okolico tja do naselja Babine kuče.

Na visoko obzidanem vrtu stoji poleg nekaterih limonovcev in drugega sadnega drevja jako lepo oblikovano drevo kisle pomaranče, ki podaja v pozni jeseni z belim cvetjem, s malimi temno

zelenimi, pol doraslimi in živo rumenimi zrelimi plodovi krasno slika. Ko odpre prišlec velika masivna vrata samostana, začuti v tem času močan osumljiv vonj pomarančnega cvetja.²

Posebnost školjja je nedvomno tamonjšnja skupna grobnica. Zidana ob morskobali na južno-zapadni strani sega kakor 4 m visoko do krožne poti okoli otoka, je na površju 4,5 m dolga,

² Nekako slično sliko nosi ta čas tudi jagodišnica (planika) v gozdu in bi bila v nakitu belega cvetja, zelenega in temno rdečega ploda gotovo najlepše božično drvesca.

Samostan ostrična, posestvo šumske uprave

5.5 m široka, krita s kamenitimi ploščami, ki jo dele v 6 grobnic.

Mrliča zavijejo v rjuho in ga brez krste potope (po mornarsko) po nekem vrstnem redu, ki ga označuje na sveže s peskom in apnom zamazana plošča, v grobnico. S tem je tudi vse odpravljeno. Za pokojnega se svojci dalje ne brigajo. Kaka okrasitev grobnice s cvetjem ali zelenjem ali s svečko tu ni običajna; pač pomanjkanje pietete do pokojnih.

Dolgo let so bili Govedjarci brez šole in duhovnega pastirja. Pogrebne molitve ter one ob nedeljah in praznikih

objekta za povzdigo tujskega prometa. Odposlalo je v oktobru poljedelskega strokovnjaka in gradbenega tehnika, da proučita na samem kraju možnost uestaritve gospodarstva (kmetije), ki naj bi preskrbovalo prebivalce školja s potrebnimi proizvodi vrtnarstva, sadjarstva in živinoreje ter preureditve samostanskega poslopja na primeren način — brez posega v organski sestav starodavnega poslopja — za pridobitev potrebnih stanovanj, ki naj bi služila miru željnim potnikom. Poročila obeh izvedencev so bila v obeh navedenih smereh — posebno ono potovalnega učitelja Marčiča

Pomarančno drevo v samostanskem vrtu

je več časa opravljal že davno tu pokopani klosterski gozdar, ki je iz svojih gimnazijskih študij obdržal še dovoljno znanje latinščine, s katero je vzbujal med verniki spoštovanje do preprostega obreda.

Ta diven kotiček vzbuja pozornost in občudovanje številnih naših državljanov in mnogih tujcev, posebno Nemcev ter zasluži, da se smatra in upošteva kot eno najprivlačnejših točk tujskega prometa, ki more poleg krajevne lepote, nuditi posetniku ugodnost kopanja, jadriranja in ribarenja.⁸

Že v l. 1912 je tedanje namestništvo v Zadru spoznalo veliko vrednost tega

⁸ Da se pritek tujcev od leta do leta množil, je razvidno tudi iz dejstva, da so v Govedjarih v zadnjem času otvorili kar dva »penzijona«. Na poseben komfort se tu pač ne more računati, pač pa bo prijatelj rib prišel na svoj račun.

— zanimiva in izčrpno ugodna, a ostala so, na žalost, neizvršena, največ zaradi izbruha vojne. V zadnjem času se zanima Jugoslovansko šumarsko združenje za ta kotiček z namenom, da bi tam ustvarilo primerno okrevališče za šum. osebe. Lepa ideja, ki zasluži vsestransko podporo odločilnih činiteljev, vendar bi se ne smela, — tudi pri realizaciji ravno omenjenega namena — nikakor izpustiti iz vidika neoporečno velika važnost te krasne točke na velikem jezeru Mljetu za prospeh turizma.

Po izreku: bolje pozno kot nikdar, bi pa bila vsaj sedaj, bodisi od ene ali druge strani, potrebna akcija, da se v bližnji bodočnosti oživotvorijo že davno stavljeni predlogi in načrti.

Se pred nekaj desetletji je bil dostop na otok zelo otežkočen. Razen malih ladij, ki so preskrbovale promet med posameznimi pristanišči otoka in sosedno

celino ali bližnjimi otoki, je le tovrni parnik — vozeč med Korčulo-Trstenikom in Gružom — pristajal — ob ugodnem vremenu — enkrat na teden v »Porto Sovri«. Danes je več ugodnih prilik za dopotovanje. Pristanišči Sovra in Polače imata za dovoz in odvoz

večkrat na teden parnik iz Gruža oziroma Korčule, mogoč je pa tudi prevoz na sosedni otok odnosno polotok z motornim čolnom Govedjarcev.

Pod skico na str. 40 mora zaradi pomanjšanja originala stati pravilno: 1:1.750.000.

PROF. JOSIP SKRBINŠEK

DR. FRAN GÖSTL

Osemnajstega julija je umrl v Zbraslavi nad Prago naš rojak, lektor Karlove univerze prof. Josip Skrbinišek. Ko je lani že hudo bolan obhajal svojo šestdesetletnico, je »Jutro« prineslo njegov življenjepis. Takrat sem v kratki beležki opozoril na velike usluge, ki jih je izkazoval slovenskim beguncem pred vrnitvijo v domovino. Zdaj smatram za svojo dolžnost, da priobčim iz tedanje korespondence nekaj odlomkov, ki kažejo njegovo plemenito postrežljivost in domorodno ljubezen, obenem pa so tudi zanimivi za takratne razmere.

V Kromerizu in okolici je bilo mnogo slovenskih beguncev iz Primorja, ki so po razsulu želeli čimprej vrniti se na domača tla. Bilo pa je dosti ovir in težav, potrebne so bile mnoge prošnje in vloge za dovoljenje ter za ugodnosti v mejah možnosti. Zlasti je šlo za to, da se dobi poseben begunski vlak, oproščen pregledov in nadlegovanja ob raznih novih državnih mejah ter za povračilo pri žigosanju pridržanega denarja. Ubogi in nevešči begunci si sami niso vedeli pomagati. Zato sem se z vso energijo lotil stvari in s pomočjo gđc. Korišičeve, voditeljice slovenske begunske šole po posredovanju prof. Skrbiniške v Pragi dosegel svoj cilj. Med nama je bilo živahno dopisovanje. Tu naj slede le nekatera najznačilnejša mesta.

V Kraljevih Vinohradih, 1. 4. 1919.

... Ker sem jaz popolnoma privatna oseba in nimam nikakršnega mandata niti od jugoslovanske niti od češke vlade za zastopstva beguncev — vse to delam zgolj iz nesebičnega rodoljubja, kolikor mi dovoljuje moj šolski poklic, kar se tiče prostega časa — sem že toliko previden, da se obračam na poslaništvo SHS, ker moja malenkost sama ne zadostuje... Minister Hribar je vse prošnje lepo priporočil, danes sem bil pri finančnem ministrstvu kljub diplomatskemu priporočilu brezuspešno. Hodil sem od pisarne do pisarne... Jugoslovansko poslaništvo se mora samo zavzeti za podanike svoje države ter izposlovati kar največ ugodnosti za begunce... Bil sem pri raznih gospodih finančnega ministrstva in skoro vsak mi je rekel kaj drugega... Eno dobro stran pa ima vendar moj nastop, da se namreč zadeva ne zavleče... Ko ste se, cenj. g. doktor, prvič obrnili name z motivacijo, da Vas je

JOS. SKRBINŠEK

poslaništvo opozorilo na mojo malenkost, sem se iz srca zasmeljal iz tega razloga, ker uradno nikakor nisem kompetenten, vesel me pa, da ima g. poslanik do mene tako zaupanje, najbrž je rad, da mu prostovoljno pomagam, ker nima razen tajnika še nobenega uradnika, dela pa preobilno. Kajti že pred Vami sem pri njem posredoval za primorske begunce, ki so raztegnjeni po Češkem ter z uspehom interveniral pri namestništvu... Storim za begunce rad vse, ker se mi smilite, vseeno ali nosite gosposke suknje ali kmečki jopič... (Sledijo razne informacije in navodila) Pri izvoznih komisijah je bil tak naval, da ne bi prišel na vrsto niti čez dve uri, torej hajdi na železniško ministrstvo zaradi begunskega vlaka. Tukaj so mi rekli, da ne potrebujejo begunci, če se peljejo skupno s posebnim vlakom, nikakršnega potrdila za izvoz prtljage. Zaradi vlaka se morate obrniti na okrajno poglavarstvo v Kromerizu, da Vam ga izposluje pri transportnem poveljstvu v Břeclavi... Govoril sem z gospodom, ki se je pripeljal iz Pariza. Povedal je tole: Cela Primorska z Gorico in Trstom ter zapadna Istra s Puljem vred so izven diskusije — laški plen!... Za vse drugo, Reko in Dalmacijo ter vzhodno Istro se še prepirajo!...

9. 4. 1919

Danes dopoldne sem bil pri poslaniku g. Hribarju in mu izročil želje beguncev: a) da se jim pri kolkovanju zadržani denar vrne v kolkovanih bankovcih (vrnil se je v nekolkovanih, ki so bili manje vrednosti drugih). b) da se jim dovoli izvoz vsega kakršnegakoli denarja, tudi zlata, tudi čez 500 kron za osebo in čez 1000 kron za rodbino. c) da se jim dovoli izvoz zlatnine in srebrnine, ki so jo rešili iz domovine na begu pred Lahi. d) da se jim dovoli izvoz lastne prtljage, obleke, perila, pohištva in živil. G. poslanik mi je obljubil, da bo primerno in tudi osebno posredoval pri finančnem ministrstvu... V Sterthalu pri Ptujju je bila velika vojaška bolnišnica in je mogoče, da bodo nekateri prevzeti goriški begunci naseljeni v tistih barakah... Lahi ne pustijo nobenega begunca nazaj v Jugoslavijo, če se je vrnil na Goriško, ker dobro vedo, da bo treba delavnih slovanskih rok, da zgradijo in obnovijo, kar je vojna porušila in opustošila...

29. 4. 1919

...Zdaj pa še eno prošnjo! Poslaništvo se energično briga za vrnitev vseh slov. beguncev na Slovensko in hoče vsem izposlovati ugodnosti, zato je mora vedeti, kje so še begunci in koliko... prosim Vas, gospod doktor, da nam po možnosti oskrbite dotične podatke...

7. 5. 1919

...S transportom se lahko vzame vsa prtljaga na pot, drugače pa le 100 kg oziroma 500 kg (za osebo, oziroma družino). G. Hribar je pred oddajo prošnje interveniral pri fin. ministrstvu ter so mu obljubili ugodno rešitev... Težav in sitnosti s povratkom je mnogo, potrpežljivosti je treba na vseh koncih in krajih. Ko bi bilo v moji moči, jaz bi Vam oiajšal vse hitro...

5. 6. 1919

...Jaz ostanem v Pragi do 5. julija, potem pa se peljem na kmete v Hleboš pri Pfibramu. Ako pridete v tem času v Prago, sem Vam popolnoma na razpolago in me bo veselljo, da spoznam goriškega slovenskega trpina... Ako si pa premislite potovanje v Prago, potem upam, da se snideva kedaj na Slovenskem... Govorim odkrito srčno, da bi bilo najbrž škoda Vaših stroškov (za osebno intervencijo v Pragi). Gotovo je, da se trpljenje bliža koncu. V drugi polovici julija se bom peljal domov na štajersko, na Ptuj, k očetu, katerega že 7 let nisem videl. V Ljubljano ne pridem, ker nimam tam nikakršnih opravkov...

1. 7. 1919

...Dne 10. t. m. morate biti v Č. Budejovicah. Vzemite s seboj uradni seznam vseh beguncev, ki se bodo peljali domov. G. poslanik je naročil za ta transport jugoslovansko vojaško spremstvo... Ne pozabite mi sporočiti, kakšno je bilo potovanje, kako se Vam je godilo itd. Pozdravite mi mile Slovence in celo Jugoslavijo! Gospodični Koršičevi se lepo zahvaljujem za njeno pismo in za pozdrave beguncev... Prosim, gospodična naj obišče v Trstu gospo

Slavikovo, kateri se iskreno zahvaljujem za njeno srčno dobroto do slovenskih invalidov v Pragi... Pozdrav vsem beguncem za slovo ter želim srečen pot! Moje srce Vas bo spremljalo na povratku v Jugoslavijo! Ako pridete, g. doktor, kdaj v Prago, ne pozabite me obiskati!... Zdaj si bom vso begunsko korespondenco v motvozom zvezal in jo shranil za spomin, v poznejših letih bom ponosen na to, da so me slovenski trpini na čeških tleh počastili s svojim polnim zaupanjem...

To so le nekateri odlomki nekaterih pisem. Jasno se razodeva iz njih Skrbniškovo blago srce, ne vidi pa se vse delo in trud, ki ga je posvetil beguncem.

Zelja, da bi se osebno spoznala, se ni uresničila. V Prago nisem več prišel. On je bil sicer dve leti pozneje v Ljubljani ter me obiskal v zavodu, pa me, žal, ni našel doma. Ko sem ga jaz iskal nato v njegovem bivališču, se je že odpeljal. Pisal sem mu enkrat ali dvakrat. K šestdesetletnici sem mu pisмено čestital, a odgovora nisem dobil. Ali pisma ni prejel, ali zaradi bolezni ni mogel odgovoriti, ne vem.

Smrt tega blagega moža bo gotovo užalostila tudi one goriške begunce, ki bodo izvedeli o nji, saj mu nedvomno hranijo hvaležen spomin. Naj bodo tudi te vrstice v spomin in zahvalo idealnemu pokojnemu rojaku.

K 20 LETNICI SMRTI P. ROSEGGERJA

Ob dvajsetletnici smrti nemškega pisatelja iz Gornje štajerske naj opozorim, da je bil Rosegger slaboten kmetiški sin, ki se je učil krojaštva. S svojimi dialektičnimi pesnitvami si je pridobil pokrovitelje, ki so mu hoteli pomagati do boljše prihodnosti. Tako je prišel v Ljubljano, da bi se pri znanem knjigotrcu Giontiniju izučil za ta poklic. Domotožje pa ga je hitro poglano iz tedaj še precej pomembne Ljubljane nazaj v Gradec. Bivanje med Slovenci mu ni prišlo. Pozneje se je slučajno — baš na dan potresa 1895 — ustavil med vožnjo v Trst v Ljubljani ter potem opisal potresno nesrečo v svojem časopisu »Der Heimgarten«. Svoje nemško nacionalno mišljenje je najboljš pokazal 1909, ko je napisal poziv, naj se za nemški Schulverein, ki je ustanovljal pomembne šole v naših krajih, priglasi toliko ustanovnikov po 2000 kron, da bo znašala vsota dva milijona. Njegovo ime in njegova veljava sta res dosegla nameravani uspeh. Ker v svojih spisih ne kaže sovražnosti do Slovencev, je ta poziv najbrž povzročila časniška gonja o »slovanski nestrpnosti in nasilju proti Nemcem«.

Severin

Popravki: Poleg manjših tiskarskih pogrškov, ki jih umni čitateli lahko sam popravi, beri pravilno v zadnji številki: Na str. 35 v sestavku »Naš odpočitek« v drugem stolpcu — z bolečinami na koži (ne na boji), na str. 37 v potopisnem kramljanju »Mimo Suhe krajine« v drugem stolpcu — Wolf sennt (ae Wolosent).

FOTOAMATER

Zanimiv pozitivni postopek

Na tretji mednarodni razstavi umetniške fotografije v Ljubljani bomo videli primere za celo vrsto novih fotografskih postopkov, ki so dali moderni pozitivni tehniki čudovito pestrost in ki so predvsem tehniko bromosrebrne povečave tako izpopolnili, da se more po učinku — in še bolj seveda po enostavnosti — že mirno kosati s tehnikami plemenitih tiskov. Eden najzanimivejših med temi postopki, ki so ga izumili Američani in ga prakticirajo tudi že nekateri naši vodilni amaterji, je postopek »bromovega jedkanja«, bolje rečeno jedkanja bromosrebrnih odtisov. Njegov smisel je v kratkih besedah ta, da bi dal povečavam na račun običajno prevladajočih srednjih tonov poudarek v krajnih odtenkih, to je svetlinah in senčinah, toda brez zamudnih manipulacij, kakršne zahtevajo drugi postopki za ločitev tonskih vrednot (n. pr. Personov tisk); drugič gre tudi za to da bi dobil odtis sočne, krasne tone, kakor si jih pri svojih povečavah vedno želimo. Bistvo tega postopka pa je prav tako kratko povedano to, da pobere nepotrebne tone iz odtisa in da mu da sočnost s pomočjo vmesne »jedkalne« (slabilno-ojačevalne) kopeli.

Že sam pojem jedkanja, pobiranja nečesa, kar je odveč, nam daje razumeti, da so za ta postopek najbolj primerni tisti odtisi, ki smo jih bogato osvetlili in do dna razvili. Takšen odtis je videti potem precej neuporaben, siv, osenjen. Razvijalec je lahko poljuben. Čim smo odtis tako razvili, ga moramo dobro izprati in še bolje je, da ga damo v običajno prekinjevalno kopek, ki uniči vsako sled razvijalca. Prekinjevalna kopek sestoji n. pr. iz 1-odstotne raztopine octove kisline ali iz zelo razredčene žveplene kisline. Že prej smo si pripravili jedkalno raztopino, ki sestoji iz 1 do 2 kubnih centimetrov 10-odstotne raztopine žveplene kisline in nekoliko kubnih centimetrov nasičene raztopine kuhinjske soli v litru vode, ki mu dodamo potem toliko kapljic raztopine kalijevega permanganata (hipermangan), da dobi kopek rožnato barvo. V tej kopeli jedkamo potem naš odtis pri zelo svetli beli luči, v kateri lahko udobno zasledujemo, kako pobira jedkalna tekočina osen s svetlih partij. Pri tem moramo paziti, da se ne zaje preveč v svetle partije, nadzirati moramo napredovanje postopka tudi s papirjem proti luči, kar mi bo najbolj povedalo, kdaj je treba delo ustaviti. Odtis bo videti v tem trenutku nekoliko manj izjedkan, nego si ga želim. Takoj nato ga dam v vodo in dobro izplaknem. Sedaj šele sledi fiksaža in sicer moramo uporabiti brezpogojno okisan ustaljevalec. V tem dobi odtis v trenutku krasen ton in vso sočnost. Seveda, če smo delali vse, kakor je bilo treba. Ob koncu izperemo odtis, kakor je predpisano.

Stvar je, kakor vidimo, prilično enostavna, po nekoliko poskusih nam mora uspeli. Opozoril bi pa na nekaj: Ker potrebujemo

zanjo žveplene kisline, si postavimo za načelo, da je ne bomo nikoli razredčili tako, da vlijemo vodo vanjo, temveč narobe: žvepleno kislino po kapljicah v vodo, da ne bo kakšne nezdode.

★

Fotoklub Ljubljana: V torek in petek običajna članska večera. Člane opozarjamo ponovno, naj prinesejo kopije 6x6 cm do 6x9 cm po posnetkih s skupnih izletov za veliki grafikon. — Osrednja zbirka slik pripravlja kolekcijo slik za mednarodni razstavi v Budimpešti in Sopronu. Pošiljke preko tega naslova bodo uživale iste ugodnosti glede prijavnin, kakor pri dosedanjih uradno določenih razstavah. Člani naj svoja dela zato izročajo osrednji zbirki.

Photographie für Allee priobčuje v svoji zadnji številki med drugim poročilo o dunajskem mednarodnem kongresu in omenja še posebej predavanje slovenskega delegata o pocnotenju ocenjevanju slik.

FILATELIJA

Razstava znamk v Pragi

Razstava znamk v Pragi, ki je bila ena izmed doslej največjih, po vrednosti razstavljenih predmetov pa morda sploh največja, bo pač dogodek, ki bo ostal vsakemu pravemu filatelistu dolgo v spominu. Saj smo videli tu toliko lepega in dragocenega, da vsega ne bi bilo mogoče opisati niti v precej zajetni knjigi, (katalog razstave obsega skoraj 400 velikih strani), kaj šele na tem skromno odmerjenem prostoru. Zato se bom moral omejiti samo na kratek pregled.

Razstava je imela več skupin. V prvi so razstavljale poštne uprave, med njimi Češkoslovaška, Anglija, Belgija, Danska, Estonka, Finska, Francija, Perzija, Island, Italija, Japonska, Kuba, Liechtenstein, Litva, Luksemburg, Madžarska, Mandžurija, Nemčija, Holandska, Norveška in Švedska. Videli smo tu po večini stvari, ki drugače ne pridejo zbiralcem v roke: osnutke znamk in potem njihovo nastajanje od pokusnih tiskov do končnih znamk, ki pridejo v promet. Zlasti lepa je bila razstava Češkoslovaške. Nekatere poštne uprave so razstavile kompletne zbirke svojih znamk (Belgija, Estonka, Island, Liechtenstein, Litva, Švedska), vse nerabljene in delno celo v polah. Anglija je prispevala najdragocenejše stvari v tem oddelku, med drugim originalne plošče prve znamke na svetu.

V častnem salonu so razstavljali zbiralec, ki so doslej dobili na mednarodnih razstavah vsaj po dve zlati kolajni. Tu smo videli morda najlepše klasične znamke. Zlasti so se gnetli gledalci pred razstavljenimi znamkami Alfreda Liechtensteina iz New Yorka, ki je poslal iz svoje zbirke Mavricija, Nove Škotske in Novega Brunšvika naravnost čudežne stvari. Od prve izdaje Mavricija z napisom »Post Office« smo videli originalno pismo z dvema znamkama po 1 penny in drugo pismo z eno znamko po 2 pennyja. In seveda stražnika poleg. Potem pa redkosti Theodora Championa iz Pariza. Spet prva dva Mavricija, za 1 penny nerabljen, za 2 pennyja rabljen, in razen tega še nekaj sto najredkejših znamk na svetu. Iz sob, kjer so bile razstavljene

znamke te skupine, se je pač vsakdo nerad umaknil, in vse, kar je prej ali pozneje videl, se mu je zdela potem malenkost.

Zlasti bogato je bila v naslednjem oddelku zastopana Češkoslovaška, ki je imela svojo posebno skupino. Zanimiva so bila pisma z vseh bojišč, kjer so se med vojno borili češki legionarji.

Ostale evropske države je predstavljalo 128 zbiralcev. Omenimo naj samo razstavljalce naših znamk. Karel Beck iz Prage je razstavil pretiske na nekdanjih bosenskih znamkah z vsemi pogreški in polzkusnimi tiskli. L. Jirku iz Prage je pokazal del svoje zbirke specialitet. Aleksander Kon iz Zagreba prav tako. Ferd. Lebr iz Beograda je razstavil redkosti naših žalnih znamk. Robert Löhner iz Herzogenbuchseeja v Švici je poslal precej lepo zbirko Slovenije. Josef Pergler iz Prage kaže del zbirke Bosne, Hrvatske in Slovenije. Oldrich Urban iz Prage je razstavil delno specializirano zbirko jugoslovanskih nerabljenih znamk. Dr. Arsen Cubinski iz Beograda je presenetil z zelo izčrpno zbirko vseh naših znamk s pretiskom »Jugoslavija« iz leta 1933. z vsemi znanimi posebnostmi, razen tega pa še skrbno urejeno zbirko vseh naših znanih posebnosti v zóčanju. Vilim Gregorič iz Zagreba razstavlja okupacijske znamke iz Prekmurja in Medmurja. Fritz Hammer iz Prage kaže študijsko zbirko slovenskih znamk. Slavko Hirschl iz Zagreba je razstavil naše žalne znamke z vsemi pogreški. M. Toman iz Duchcova obdeluje v svoji zbirki slovenske novinske znamke in posebej še vse hrvatske znamke. Slavko Veselič, ki se mu moramo zahvaliti za naš doslej najtočnejši in najizčrpnejši opis slovenskih znamk (izhajal je pred leti v »Jutru«), pa je pokazal kompletno Slovenijo. Če upoštevamo še znamke Srbije, Črne gore, moramo reči, da je bilo naše ozemlje zastopano na praški razstavi skoraj najbolje. V naslednjem oddelku so bile prekomorake držav, posebej pa vse kolonije in protektorati, kjer smo videli skoraj kompletne zbirke angleških in francoskih kolonij — sanje, ki jih je imel že marsikateri zbiralec.

Prav zanimiv je oddelek za letalsko pošto, od pisem, ki so jih baloni leta 1870. prenesli iz obleganega Pariza, do najnovejših. Vmes pisma, ki so jih rešili iz gorečega zrakoplova »Hindenburga« in ki se jim še poznajo sledovi ognja. Skoraj vse razstavljene znamke so na pismih. Eno najlepših poglavljev filatelije in nedvomno najzanimivejše.

Potem še druge skupine, kakor na primer posebne zbirke žigov. V tej skupini razstavlja tudi minister dr. Mehmed Spaho, eden naših najbolj znanih filatelistov, žige Bosne iz preteklega stoletja.

Ena najzanimivejših gest razstavnega odbora je bila ta, da je napravil posebno skupino za mlade zbiralce do 15. leta. Tudi tu smo videli marsikaj lepega. Hkratu je bila tu tudi »šola za zbiranje« — tabele, na katerih je bilo pokazano, kaj naj se zbira in

kaj se ne sme, kako je treba ravnati z znamkami itd. Manjkal seveda tudi ni oddelek za filatelistično literaturo.

Prihodnjic: Kako je ocenjevalna komisija, ki je imela za pet dni dela, delila nagrade. B. R.

Zgodovina na poštinih pečatih

V člančiču s tem naslovom v zadnji številki (str. 46) so bili omenjeni tudi posebni

žigi, ki so izšli v Nemčiji. Ker je zadevna slika pomotoma izostala, prinašamo to pot nekaj reprodukcij takšnih posebnih žigov.

BHOPAL: Pretisk »Service« so dobile rdeče rjava in sinja znamka po 4 ane, vijoličasta in sinja po 8 a. ter sinja in vijoličasta po 1 rupijo.

FRANCOSKA POŠTA V ANDORRI: Izšle so tri nove frankovne znamke, in sicer rdeča po 30 centov, rdeča po 1 frank in sinja po 1.75 fr.

KNJIGE IN REVIIJE

Uredništvo je prejelo:

OBZORJA, revija za leposlovje, umetnost in publicistiko, l. 1, št. 5—6. Pravkar izšla dvojna številka je nov dokaz življenjske nujnosti te nove slovenske revije, ki izhaja v mestu, kjer je delovalo in še deluje dosti naših mož peresa, katerih delo bo za vedno sestavni del naše literature. V leposlovju so zastopani to pot pisatelja Anton Ingolič (»Ugasle oči«) in Ivan Potrč (»Prva srečanja«) — oba dobra znanka naših čitateljev — ter pesnika Branko Rudolf in Janko Samec. B. Borko je prispeval potopisni esei »Na Jonskem morju«, ki ga bodo z užitekno brali vsi skeptični popotniki našega časa. I. Tavčar razpravlja v članku »Ali smo že preboleli gospodarsko krizo?« o vprašanju vzrokov in posledic sodobne gospodarske stiske. Tudi naslednji članek inž. J. Teržana »Kmetijstvo in industrija« je posvečen važnemu gospodarskemu problemu v naši državi. Članek izven v značilno ugotovitev: »Za trenutni odkup nekaj tisoč hektolitrov vina po boljših cenah, za prevzem naših jabolk in živine za nekaj dinarjev dražje pozabi naše ljudstvo na svojo slovensko kri, na tisočletno samoniklost, pozabi na vero v samega sebe, na svoje človeško dostojanstvo in na poslanstvo slovanstva ter se udaja mislim ponovnega hlapčevanja bivšim gospodarjem«. Ivan Bratko podaja izčrpno poročilo o knjigi dr. H. Grossa »Južnovzhodna Evropa, njen gospodarski uestroj in razvoj«. Jože Kerencič nadaljuje svojo razpravo o »Zemljiških odnosih v Jeruzalemskih gorih«. Zanimive ugotovitve vsebuje prispevek J. Petriča »Nekaj misli k agrarnemu vprašanju«. V rubriki »Pregledne ocenjevanje F. Šijanec razstavo »Brazde« v Mariboru, urednik dr. V. Kralj pa priobčjuje recenzijo Šnuderlovih »Lopovičina« na mariborskem odru. Med »Ocenami« zavrača Janko Glaser mladinsko igro Ruže Lucije Petelinove »Zaromila«, R. Rehar pa poroča o letošnjih publikacijah ljubljanske Mladinske Maticе. »Obzorja« se naročajo pri upravi v Mariboru, Kopalniška ulica 6, Naročnina, ki znaša letno din 100, se lahko plačuje tudi v mesečnih obrokih.

JUGOSLOVENSKA REVIIJA, leto 7, št. 7—8. Najnovejša dvojna številka našega turističnega obzornika objavlja vrste prispevkov posvečenih slovenskim, hrvatskim in obmoirskim letoviškim kraim. Na uvodnem mestu je poročilo o »Turističnem razvoju Dubrovnika in njegovega področja«. O našem Primorju oziroma Dalmaciji govore tudi sestavki: Velaluka s ostrvom ljubavi pred ulazom u uvalus (prof. Fr. Violič), »Novo jadransko kupalište, Nijvice na otoku Krku in konec članka prof. V. Antića »Saobraćajni problemi otoka Krka«. Nadalje vsebuje številka, ki je bogato ilustrirana in lepo tiskana, prispevke: »Važnost Gorskega Kotara u turističkom pogledu«, »Sa obala naših divnih Plivničkih Jezera« (Fr. Violič) »Nekaj besed iz gostoljubnega Sv. Lovrenca na Pohorju« (O. Fornetzi), »Med poletom sem vam napisal teh nekaj besede« (VI. Regally, ki poroča tudi o »Bilanci dela ljubljanske Zveze za tujski promet in vabi ne-slovenske goste na obisk Bleda), »Naše lepo Radensko zdravilišče vas vabio (Katarina Spur), v seriji o razvoju naših gorevskih mest piše to pot dr. Fr. Ogrin o Kranju, »Sloven gradec in njegova okolica«, »Ljubno na ulazu u prekrasno Logarsku dolinu« in »Kraj in med ljudmi okraj mejne Mure« (prof. V. Novak). Zvezek vsebuje tudi več reprodukcij Justinovih lesorezov, katerih originali so bili objavljene v Zisu. »Jugoslovenska revija« je kot propagandni obzornik za naš turizem smotrno urejevana, le škoda, da mrgoli v njej preveč nepotrebnih ukrasnih pridevkov zlasti v naslovih, kar lahko vzbujajo vtis nepravilne romantike. Naši kraji so še po naravi tako lepi, da je vsako besedno pretiravanje o njih lepoti odvaja. Revija se naroča v Ljubljani, Knaflijeva ulica 3 in stane za vse leto din 100.

REJEC MALIH ŽIVALI, l. V, št. 7, vsebuje kakor običajno važne prispevke iz vseh panog, v katerih se udeležujejo rejci malih živali po raznih krajih Slovenije. Iz perutinarstva: Kako si vzgojimo kokoš jajčarico, Al se okuži tudi perutnina po kugi na gobcu in parklji? Avstrijski kokoši lisec. Iz kuncereje: Volna angorskih kunccev, Nakup kunccev l. dr. Rejce koz bo zanimal članek o pripravljenju in sušenju krmil za koze. Interesantno je poročilo o menku (lepi ribi, ki živi v naših rekah in jezernih). Nadaljuje se podlistek Iv. Albrehta »Soncu naproti«. List ki ga urejuje šolski upravitelj Alf. Inkret, se naroča v Ljubljani, Karunova ul. 10 in stane celoletno din 30.—Zveza društev rejcev malih živali bo priredila v času letošnjega jesenskega sejamskega v Ljubljani svojo deseto razstavo vseh vrst malih živali in proizvodov iz te reje. 4. septembra pa bo v Ljubljani prvi kongres rejcev malih živali.

ILLUSTRIRTE ZEITUNG LEIPZIG št. 4870. Uvodni članek »Parada v Kapskem mestu« kaže v sliki in besedi zanimivi izrezek iz vojaškega življenja v južni Afriki. Naslednji članek opisuje s krajevnega in pokrajnskega stališa Sardinijo. Tretji članek je posvečen gospodarstvu in razpravlja o pomenu Mandžarije, kot glavne dobaviteljice soje, o kateri imamo pripravljen tudi mi interesanten sestavek. Številka vsebuje še druge zanimivosti. List se naroča pri založbi J. J. Weber v Lipskem.

IZ FILMSKEGA SVETA

Kino v XVII. stoletju

Žive slike, ki jih je izumil Francoz Emile Courtet, so me spomnile na zanimivo mesto pri Fontenellu, kjer pisec Hvale učenjakov (»Loges des Savants«) kaže na predhodnika današnjih kineastov ali kinematografskih umetnikov. Gre za o. Sebastijana Trucheta (roj. 1657), nadarjenega za mehaniko in hidravliko. Deloval je zlasti pri vodovodih v Versaju. »Njegove gibljive slike — trdi Cornillev nečak — spadajo med okrase Marlyja. Naredil jih je po vzorcih, ki so bili dani občinstvu na pogled. Pokojni kralj ga je vprašal, ali bi znal napraviti kaj aličnega. Zavezal se je in prinesel Nj. Veličanstvu dve kratni podobi. . . Prva, ki jo je kralj nazval svojo malo opero, je petkrat izpremenila svojo dekoracijo na pisk: podobi sta namreč imeli tudi to svojstvo, da sta bili zvočni. Krogljica, ki je bila na spodnjem robu in ki si jo malo potegnili, je zabrlzerala in vso reč razgibala. Osebite, ki si jih smeji šteti za pristne pantomime starih klasikov, so predstavljale 5 dejanj male Opere, igrala so samo s svojim gibanjem ali s svojimi kretnjami. . . Ta opera se je začela štirikrat zapored, a da ni bilo treba navijati vzmeti.« Druga podoba, »pokrajina, kjer je bilo vse živo«, je bila še bolj čudovita. NK

PRAKTIČNE NOVOTE

Higiensko lepljenje znamk in etiket

Za ovlaženje znamk in listkov z napisami smo uporabljali doslej jezik, kar je grdo in nehigiensko, majhne gobe ali obrušene steklene valjčke, ki so dobivali mokrote iz kadunjice z vodo. Gobe tudi niso posebno priporočljive, ker se na njih nabirata lepljivo in prah ter se hitro suša.

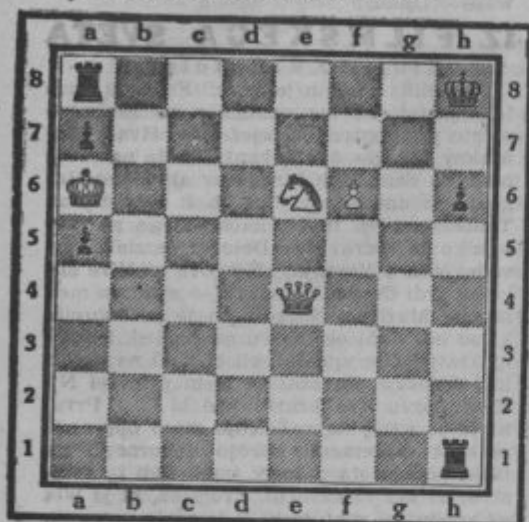

Nova priprava z imenom »Eliwa« teh nedostatkov nima. Sestoji iz lepega ohišja, ki ga pokriva žična mreža. V ohišju je zadosti vode, tako da ga napolnimo znova le v daljših presledkih. Na dnu ohišja je na kovinski plošči in popolnoma v vodi nizka gobica. Če položimo znamko ali etiketo na mrežo in nalaho pritisnemo, se po vzvodnem sistem kovinska plošča z gobico dvigne in ovlaži lepljivo površino, ne preveč in tudi ne premalo. Ko pritisak jenja, se gobica potopi spet v vodo, se v njej očisti in znova ovlaži.

PROBLEM 247

Th. Hess (Stuttgart)
«Deutsches Schachblatt» 1937

Mat v treh potezah

Rešitev problema št. 246.

1. Td4—g4!

ZA BISTRE GLAVE

400

Podarjeni psički

Cistokrvna psica je povrgla kopico mladičev. Lastnik jih je podaril trem svojim prijateljem, in sicer je dobil prvi prijatelj polovico vseh mladičev in še pol psička, drugi polovico ostanka in spet polovico psička, tretji polovico ostanka in zopet pol mladiča. S tem je lastnik oddal vse mladiče. Koliko jih je bilo?

REŠITEV KRIZANKE V ST. 2

Vodoravno: sol, CSR, bome, Edip, balon, šale, itna (Anti), koc, rod, Navpik: sos, letalec, Čedomir, Beneš, Praga, rak, Ind. — Pravilno so rešili in bili izžrebani za nagrado: Ivan Glinšek, šolski upr. v p., Rogaška Slatina; Marija Dekleva, Rlm in A. Jurca v Ljubljani.

REŠITEV K PROBLEMU
»KOMPLICIRANO KOLESJE«

Za rešitev je v prvi vrsti odločilen predznak, da se od dveh koles, ki sta zvezani med seboj s gonilnim jermenom, manjše kolo zmenom hitreje vrti od večjega. Ako

sta nasajeni na eni in isti osi dve kolesi kakor n. pr. 3 all 6, potem se morata nujno vrteti z istim številom obračajev.

Odgovori na zastavljena vprašanja so torej naslednji:

1. Kolo 8 se vrti počasneje od kolesa 9, zakaj med seboj povezano kolesje A menjava brzino tako-le: Na poti od kolesa 1 na 2 se brzina vrtenja najprvo poveča od 2 na 5 pa spet zmanjša. Pri kolesju B se brzina od 1 do 3 poveča, od tod naprej pa ostane nespremenjena, ker so kolesa 3 in 6 ter 6 in 9 enake velikosti. (Isto velja seveda tudi za kolesi 5 in 8).

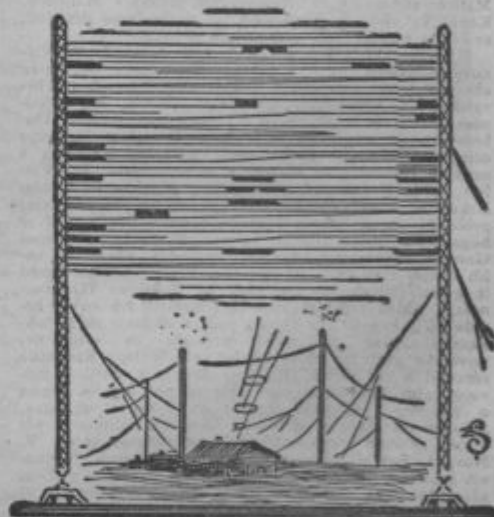
2. Kolo 10 se vrti hitreje od kolesa 9, ker se v sistemu kolesa C brzina trikrat stopnjuje.

3. Od končnih koles posameznih sistemov A, B, C, se vrti kolo 10 najhitreje, kolo 8 pa najpočasneje.

4. Kolo 8 se vrti v isti smeri kakor kolo 1. Med kolesi 6 in 9 ter 1 in 4 pa teče jermen navzkriž, tako da je smisel vrtenja pri 9 in 10 nasproten vrtenju kolesa 1. —

Pravilno je rešil in bil izžreban za nagrado Boris Calzi, Prevallo, prov. Trieste.

KATERA RADIO POSTAJA JE TO?

Vsakdo, ki že nekaj časa posluša radio, lahko pove, katero postajo ima nastavljeno na sprejemniku, ne da bi moral ravno pogledati ime, ki mu ga kaže kazalec na skali. Postajo spozna po njenem posebnem tonu, po napovedovalcu, po sporedu, v odmorih po posebnem karakterističnem znaku. Postaja, ki jo kaže slika, se, žal, po zvoku ne more ugotoviti, ima pa neko drugo posebnost, po kateri se da točno spoznati njeno ime. Poskusite!

UREDNIK IVAN PODRZAJ — TELEFON ST. 3126 — UREDNISTVO NACELNO
NE VRACA ROKOPISOV — IZDAJA ZA KONZORCIJ ADOLF RIBNIKAR —
TISKA NARODNA TISKARNA V LJUBLJANI PREDSTAVNIK FRAN JER. IN.
Uredništvo in uprava v Ljubljani, Knaflejeva ulica 5 — Mesečna naročnina Din 4,—
po razpisnih dostavljeno Din 5,—